

УДК 910.2 + 796.5

Вишневський В.І.

РЕСУРСИ ЕКОТУРИЗМУ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Висвітлено сутність екотуристичних ресурсів: їх потенціал, види, цінність, використання. Розглянуто співвідносність цих понять.

Ключові слова: екотуризм, потенціал, ресурси.

Показана суть экотуристических ресурсов, их потенциал, виды, ценность и использование. Рассмотрено соотношение этих понятий.

Ключевые слова: экотуризм, потенциал, ресурсы.

It was described the matter of ecotouristic resources: their potential, aspects, value and use. It was considered the correlation of these concepts.

Key words: ecotourism, potential, resources.

Вступ. Розвиток екотуризму потребує розуміння сутності ресурсів, на які він спирається. Відповідно метою цього дослідження є розкриття сутності екоресурсів та їх складових. До завдань належить окреслення підходів щодо оцінювання потенціалу екоресурсів, розгляд їх цінності та можливого використання.

Аналіз виконаних раніше досліджень. Хоча сфері туризму присвячено великий обсяг ґрунтовних праць, їх перелік у сфері екотуризму порівняно невеликий. Так, можуть бути згадані праці О.Ю. Дмитрука [2], О.Б. Косолапова [5], І.Т. Русєва [7], В.В. Храбовченка [9], кількох інших дослідників [1, 3, 4, 6, 8]. Ще меншою є увага до сутності екоресурсів. Найчастіше їх поділяють на два види: на створені природою і такі, де великою є роль людини. Причому до останніх часто відносять об'єкти природно-заповідного фонду, з чим можна погодитися далеко не завжди. Додамо, що деякі питання екоресурсів поки залишаються поза увагою дослідників.

Викладення основного матеріалу. Екотуризм немислимий без екоресурсів. Ними є об'єкти та явища природного чи природно-антропогенного походження, які мають певну привабливість і можуть бути використані та використовуються в екотуризмі.

Як видно з наведеного визначення, екотуристичні ресурси можуть існувати самі по собі, чекаючи свого часу – появи екотуристів, і можуть активно використовуватися. Зрозуміло, що для того, аби ресурси використовувати, потрібно мати добре уявлення про них.

Потенціал екотуристичних ресурсів визначається низкою факторів, найголовнішими з яких є поширеність (обсяг) та якість. Певною мірою тут існує подібність до мінерально-сировинних, водних та інших ресурсів, які використовуються людиною. Значні поширеність та якість відповідають великому потенціалу і, навпаки.

Поширеність екоресурсів визначається насамперед територією з добре збереженою природою. У загальному випадку значним є обсяг у великих країнах, в яких господарська діяльність обмежена. З іншого боку, малим є обсяг у невеликих країнах зі значною щільністю населення, особливо за умов тривалої господарської діяльності.

Друга складова обсягу – різноманіття. Чим більше різноманіття, тим більший потенціал. При цьому важливим є й різноманіття окремих видів екоресурсів, про що буде сказано нижче.

У свою чергу, якість екоресурсів визначається передусім їх станом. Уявімо собі якийсь унікальний об'єкт, але з незадовільним станом: засміченим, витоптаним, з пригніченим рослинним покривом. Вочевидь, така характеристика радше відлякає туристів, ніж приверне їхню увагу.

Специфічною складовою якості екоресурсів є умови сприйняття. Йдеться насамперед про зорове сприйняття, оскільки саме завдяки зору люди отримують основний обсяг інформації. Звичайно якість екоресурсів вища там, де кращі умови зорового сприйняття і гірша, де вони ускладнені. Так, у місцевості з частими туманами зорове сприйняття об'єктів обмежене і це знижує якість екоресурсів. Важливим фактором, який стосується зорового сприйняття, є й відкритість місцевості, панорамність умов сприйняття. В останньому разі велику роль відіграють підняті ділянки рельєфу.

Види екоресурсів, як це впливає з наведеного вище визначення, поділяються на дві групи: природного та природно-антропогенного походження.

Ресурси природного походження:

- орографічні,
- кліматичні,
- водні,
- флористичні,
- фауністичні,
- ландшафтні.

До орографічних ресурсів належать елементи рельєфу: рівнини, височини, пагорби, гори, урвища, яри, каньйони, западини. Значною мірою орографічні ресурси впливають на інші: кліматичні, водні та ін. До того ж особливості рельєфу впливають на умови господарської діяльності: складні форми (крутосхили, урвища) незручні для використання і тому тут краща збереженість природних умов.

Які ж орографічні ресурси можна назвати, коли йдеться про екологічний туризм? Найперше можуть бути згадані Українські Карпати і Кримські гори. Потребують уваги також Дністровський, Чорнорічнинський каньйони тощо.

Певні орографічні ресурси є навіть у межах Києва. Так, досить відомими є київські гори: Старокиївська, Батієва, Печерська, Михайлівська та ін. У місті налічується й кілька ярів: Бабин, Протасів, Кучмин та ін. З огляду на більшу безпеку та аттрактивність споруд, підняті форми досить сильно забудовані. Натомість у ярах часто зустрічаються фрагменти лісів, джерела і струмки.

Клімат у туризмі і, зокрема екотуризмі, відіграє таку важливу роль, що справді відповідає поняттю “ресурси”. Принаймні про це говорить його фактичне використання в туристичній сфері. Величезна роль клімату полягає в його різноманітності і безпосередньому впливу на людину. Останній може бути негативним і позитивним. Так, помірна температура є сприятливою для життєдіяльності, а висока чи низька – несприятливою і навіть загрозливою. Подібне можна сказати про швидкість вітру, вологість повітря та ін. Тут можливі і певні поєднання, наприклад низької температури і сильного вітру, високої температури і великої вологості. Окремої згадки потребують небезпечні атмосферні явища: ожеледиця, хуртовина, град тощо.

Водні ресурси звичайно тлумачаться як наявний обсяг води, або такий, що утворюється на певній території протягом року. У сфері екотуризму важливою є наявність самих водних об’єктів, причому обсяг води не має вирішального значення. Можна виділити екотуристичні ресурси джерел, річок (включно з водоспадами), озер, морів (включно із затоками і протоками), боліт, льодовиків.

Водні об’єкти відіграють цілу низку функцій, які для багатьох туристів є вирішальними:

- збагачують ландшафт,
- дають змогу купатися (або принаймні помити руки),
- ловити рибу,
- пересуватися на човні чи інших плавзасобах,
- задовольняють питні та інші потреби (миття посуду, прання тощо).

Роль води в туризмі така велика, що її наявність чи відсутність часто є найважливішим фактором привабливості окремо взятих територій. Можна навіть сказати, що гідрографічна мережа є ознакою багатства країни чи якогось регіону на екоресурси. У багатьох випадках рекреаційні ресурси, пов’язані з водою, мають не просторовий, а лінійний характер:

відповідають береговій лінії морів, річок, озер і водосховищ. У зв'язку з цим можна говорити не лише водний, а й про прибережний туризм. За об'єктною ознакою можна виділити і річковий туризм. Його розвитку сприяє те, що довжина річок більша за довжину морських берегів. Принаймні в Україні вона більша на кілька порядків.

Зрозуміло, що рекреаційна цінність водних об'єктів значною мірою визначається тим, наскільки більшою чи меншою є їхня змога задовольняти потреби людей. В останньому разі мають значення розміри водних об'єктів, чистота води, умови підходу (під'їзду) тощо. Окремо мають бути згадані умови подорожей водою. Разом з тим, хоч в Україні і налічується багато річок (прийнято вважати, що 63 тис.), придатною для подорожей є лише невелика їх частина. Так, малі річки часто мілководні та непрохідні навіть для невеликих човнів. До того ж значна частина річок зарегульована: на деяких нараховується по 10–15 ставків і водосховищ. Існування гребель не лише потребує їх обнесення, а й значно уповільнює рух за умов невеликої течії або навіть її повної відсутності. Вочевидь, що все це обмежує поширення водного туризму. Найчастіше турфірми пропонують тури лише кількома річками: Десною, Верхнім Дністром та його кількома притоками. Зрештою, перелік цих річок зовсім невеликий.

Флористичними ресурсами, як це випливає з назви, є ресурси рослинного світу, який є дуже різноманітним, як за видовим складом, так і складом рослинних угруповань. Зазначимо, що флористичні ресурси значною мірою залежать від природних умов: у високих широтах їх біорізноманіття менше, ніж у низьких. Власне, те саме стосується й фауністичних ресурсів. Окрім температури, важливу роль відіграють й умови зволоження. Важливо, що рослинні ресурси належать до відновлюваних і тому їх обмежене використання (наприклад, збирання ягід) майже не впливає на обсяг та якість цих ресурсів.

Фауністичні ресурси – це ресурси тваринного світу, який ще більш різноманітний, ніж рослинний світ – кількість видів тут більша. Разом з тим, далеко не все фауністичне різноманіття можна віднести до екоресурсів. Тут існує досить велика відмінність від флористичних ресурсів. Найбільшу цінність мають ресурси хребетних – насамперед великих за розмірами і помітних. В останньому разі може бути виділена орнітофауна. Уже давно у світі набуло поширення таке явище, як бевотчинг (birdwatching) – спостереження за птахами. Зазначимо, що для птахів властива сезонна міграція. Так, улітку орнітофауна України збагачується представниками видів, які прилітають з півдня. Поміж них може бути згаданий пелікан, якого можна побачити на півдні країни в гирлі Дунаю, Дністра та кількох інших добре зволжених місцях. Згадка про цього птаха доречна тому, що цей птах добре знаний. До того ж його легко упізнати. Отже, навіть невелика популяція пелікана (немає значення рожевого чи кучерявого) являє собою принаду для туристів.

Насамкінець потрібно сказати про ландшафтні ресурси, які містять усі інші: орографічні, кліматичні та ін. Цей факт робить ці ресурси

найбільш різноманітними. У загальному випадку цінність ландшафтів залежить від цінності їх окремих складових та їх різноманітності. Зокрема цінність ландшафтів Південного берегу Криму визначається наявністю гір, водних об'єктів, багатством рослинності, які помножені на сприятливі кліматичні умови та гарні умови зорового сприйняття.

Зазначимо, що взяття від охорону цінних об'єктів природи, проголошення їх об'єктами природно-заповідного фонду не перетворює їх на об'єкти природно-антропогенного походження, як це інколи вважається. Тут передусім має бути згадана основна мета відповідної діяльності – збереження цінних і рідкісних об'єктів природи. Іншими словами, оберігається саме те, що не зазнало істотних змін внаслідок людської діяльності. В одних випадках поряд з об'єктом, що оберігається, можуть поставити табличку, в інших – шлагбаум чи огорожу. Досить часто факт проголошення якогось об'єкта природи об'єктом ПЗФ залишається лише на папері.

До об'єктів природно-антропогенного походження (зокрема включених до об'єктів ПЗФ) належать такі, в яких роль людини є значною чи визначальною. Це: ботанічні сади (з оранжереями включно), дендропарки, зоопарки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. До цього переліку можна додати водні об'єкти, створені людиною: ставки, водосховища, канали та ін. З відповідних явищ, де існує великий вплив людини, можна, зокрема, назвати випуск у природні умови представників тваринного світу.

Цінність екоресурсів визначається обсягом, якістю, досяжністю, попитом. Як видно, відмінність потенціалу від цінності полягає в тому, що цінність залежить ще й від досяжності та попиту. Зрозуміло, що до об'єкта, який віддалений на тисячі кілометрів, багато туристів не поїде. Підвищити цінність може поліпшення транспортної інфраструктури, але це досягається не одразу і потребує певних коштів. Цінність залежить і від попиту: чим більший попит, тим більша цінність і, навпаки. У свою чергу, попит залежить від рівня достатку людей та їх екологічної культури. Тут також існує прямий зв'язок: високий рівень достатку часто (хоч і не завжди) відповідає високій екологічній культурі і, навпаки. Певну роль у зростанні попиту відіграє відповідна діяльність, зокрема, поширення інформації. До останньої належить реклама.

Підводячи підсумок, можна сказати, що екотуристичні ресурси Землі і, зокрема України, великі та різноманітні. Насамперед це зумовлено тим, що значні території поки залишаються у стані, близькому до природного. Це – важливе підґрунтя розвитку екотуризму, як нині, так і в майбутньому.

Висновки. Передумовою існування екотуризму є самі екоресурси. Їх потенціал зумовлений передусім поширеністю та якістю. Щодо якості, то вона визначається станом та умовами сприйняття. У цілому екоресурси можуть бути поділені на дві групи: природного та природно-антропогенного походження. Взяття окремих об'єктів під охорону не

перетворює їх на об'єкти природно-антропогенного походження Цінність екоресурсів визначається обсягом, якістю, досяжністю, попитом.

- 1.Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України. – К.: Альтерпрес, 2011. – 462 с.
- 2.Дмитрук О.Ю., Дмитрук С.В. Екотуризм. – К.: Альтерпрес, 2009. – 358 с.
- 3.Дроздов А.В. Основы экологического туризма. – М.: Гардарики, 2005. – 271 с.
- 4.Кекушев В.П., Сергеев В.П., Степаницкий В.Б. Основы менеджмента экологического туризма. – М.: Изд-во МНЭПУ, 2001. – 60 с.
- 5.Косолапов А.Б. Теория и практика экологического туризма. – М.: КНОРУС, 2005. – 229 с.
- 6.Любіцева, О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
- 7.Русев И.Т. Основы экотуризма. – Одесса: КП ОГТ, 2004. – 294 с.
- 8.Сергеева Т.К. Экологический туризм. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 360 с.
- 9.Храбовченко В.В. Экологический туризм. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 208 с.